

DESZPOT GABRIELLA¹-VASS ÉVA²

MULTIDISZCIPLINÁRIS KUTATÁSI LEHETŐSÉGEK A KOKAS- MÓDSZER VIZSGÁLATÁRA

A Kokas Klára által megfogalmazott és kifejlesztett pedagógiai módszerek tengelyében a *kreatív éneklés, az aktív zenehallgatás és az improvizatív, szabad mozgás (tánc)* áll. Bár a komplex aktivitások során a zene mindvégig fókuszban marad, a kodályi alapú Kokas-pedagógia messze túllép a zenepedagógián, a zenei képességek fejlesztésén. A szabadmozgásos improvizációk révén központi szerepet kap *a spontán kialakuló dramatikus játék, a zenei-mozgásos cselekvések és történések nonverbális dramatizálása; és a képzőművészet ágazati és technikái (rajzolás, festés, mintázás; bábozás)*. A módszer jellemzően a szavakon túli közlés eszközeire épít. Mindazonáltal a foglalkozásokban megjelenik a verbalitás, a szabad mozgáshoz kapcsolódó *történet- illetve képesítés* formájában. Ez a multimodális és komplex művészeti repertoár rendkívüli lehetőségeket nyújt arra, hogy a Kokas Klára által kifejlesztett módszert több oldalról is vizsgálatba vonjuk a különféle művészeti ágak és ágazatok felől. Másrészt az összetettsége révén a módszer jelentős interdiszciplináris kutatási lehetőségeket hordoz (a természet- és társadalomtudományokkal kapcsolódva) a zenére való ösztönös, improvizatív mozgás jellegének, jelentőségének és hatásának vizsgálatára. Ezek a vizsgálatok fontos előrelépést jelenthetnek a neveléstan (*figyelem, önismeret, koncentráció, testi-érzelmi alapú ismeretszerzés*), a szociális nevelés (*empátia, szociális intelligencia, közösségépítés*) és a kreativitáskutatás (*kollektív képzelet, érzelmi-testi alapú kreativitás*) területén.

Írásunkban nagy vonalakban példákat és betekintést adunk ahhoz, hogy Kokas Klára pedagógiai módszerei, zenepedagógusi tevékenysége milyen pszichológiai, pedagógiai, esztétikai, szociológiai megközelítésben voltak már kutatás tárgyai, továbbá kísérletet teszünk arra, hogy körvonalazzuk a legújabb irányokból, lehetőségekből párat. Ez utóbbi keretben röviden bemutatjuk a

---

1 Dr. Deszpot Gabriella,
művészetpedagógus, LFZE, Budapest, tudományos főmunkatárs

2 Dr. Vass Éva,
nevelépszichológus, kreativitáskutató, School of Education University of Western Sydney (UWS), egyetemi docens

Vivante-kutató programot, ill. annak a közösségi kreativitásfejlesztéssel foglalkozó részét.

Előzmények

Kokas Klára kutatói szerepben

Korai transzferkutatások

Kokas Klára pályája kezdetén – Kodály személyes motivációjának köszönhetően – disszertációjában összegezte és tudományosan is bizonyította, hogy a kiemelt gyakoriságú ének-zenei program nemcsak a muzikalitást fejleszti, hanem azzal együtt más képességeket is (*Kokas és Eiben, 1964; Mónus és Kokas, 1970; Kokas, 1969, 1976; Kokas, 1972; Barkóczi és Pléh, 1977*).

Szombathelyi kutatásának első fázisában a *zenei képességek fejlesztése a relatív szolmizációval* módszer hatásvizsgálatát végezte el 100 szombathelyi óvodással, 1962 és 1964 között. Ott *Eiben Ottóval* (később Mónus Andrással) együtt azt vizsgálták, hogy a kiemelt zenei nevelésben részesült gyerekeknél hogyan változnak a szellemi és a testi képességek. Azt találták, hogy a zenei képzésben részesült 50 gyermek több *fiziológiai* jellemzőben, valamint a *mozgásemlekezés* tekintetében, továbbá a *matematikai* és *gimnasztikai* jellegű feladatok megoldásában szignifikánsan jobban teljesített, mint a zenei képzésben nem részesült gyerekek (*Kokas és Eiben, 1964*).

A már fiatal éveiben nemzetközileg ismertté vált Kokas Klárát 1970-ben megkérték, hogy szakmailag segítse az akkor alakult Kodály Intézet munkáját Bostonban. Felkérésükre amerikai zenetanárokat képzett a Kodály-módszer szerint, általános iskolákban tanított és alkotó módon részt vett összehasonlító kutatásokban. Az első két évben még egy zenei képességeket mérő teszt kialakításában is részt vett, mint a kutatócsoport tagja.

Valamennyi gyerek produkcióját magnetofonon és néhányat – főleg a gyengéket – videón is rögzítettük. A videóra elsősorban azért volt szükség, mert kíváncsiak voltunk a gyerekek mozgására is. (...) Sok részletet finomítva és objektív értékelési rendszert kialakítva két évig dolgoztunk ezen a teszten Dr. Bortnick pszichológussal, egy asszisztenssel, két értékelővel, akik a szalagokat hallgatták le és egy komputerprogramozóval. A sokféle, már publikált zenei teszt közül ugyanis egyik sem felelt meg céljainknak. (*Kokas, 2001:15*)

Az amerikai kutatások arra irányultak, hogy a Kodály-módszert alkalmazó mindennapos énekóra segítségével, könnyebben, hamarabb tanulnak-e meg olvasni a gyerekek. Az olvasási képességek megszerzése kiemelt terület volt az akkori amerikai pedagógiai kontextusban, különösképpen a nem angol-anyanyelvű gyermekek esetében. A kontrollcsoportos kutatásban a téri-időbeli gondolkodás és következtetési képességek alakulását vizsgálták, összehasonlítva azon a gyerekeket, akik részt vettek az intenzív *Kodaly Music Training Program*-ban azokkal a tanulókkal, akik nem. Az előbbieket, és kiemelten a fiúkat szignifikánsan jobb teljesítményt mutattak az olvasási tesztekben (*Hurwitz és mtsai., 1975*). A hároméves ott tartózkodása alatt Kokas Klára különféle szociokulturális környezetben élő amerikai osztályokat is tanított és több olyan multikulturális munkatapasztalatot szerzett, amelyek pedagógiai eszköztáráját rugalmasabbá, egyben adaptívává tették (*Kokas, 2001*).

Komplex esztétikai kutatások

Kokas zenepedagógiai elveiben új paradigmát hozott a *Székácsné Vida Máriával* (pszichológus, vizuális nevelő, gyermekrajz-kutató) 1967-ben elkezdett közös fejlesztés és kutatás az állami gondoskodásban, intézetben élő gyermekekkel. Óvodáskorú, család nélkül nevelkedő gyermekeknek indítottak rendszeres foglalkozásokat, melyeken a közös *éneklést* a hagyományos körjátékos *dramatizálás*, majd az *ábrázolás (elsősorban rajzolás, festés)* követte. A kidolgozott komplex művészeti program tengelyében a mozgás állt. (Székácsné a modern művészet különféle ágazatait felölelő előtanulmányai során a művészet magját, közös nevezőjét a mozgáselvben találta meg, mivel a mozgás megjelenik a zenében, a képzőművészetben, a filmben, az építészetben, a szobrászatban, a táncban és a drámában, a nyelvben. Jeles példáit *Kodály, Boccioni, Moholy-Nagy, Eizenstein, Le Corbusier, Alvar Aalto, Móricz, Weöres* személyében, életművében találta meg.)

A mozgás, melyet valamennyi művészeti ág alapjának tekintettek, összekötő szál lett a zene és a vizuális ábrázolás, valamint a zene és a nyelvi kifejezés között. Ugyanígy, Kokas és Székácsné e kifejezési formák összefüggő gyakorlását alkalmasnak látták a gondolkodás általános fejlesztésére, és a művészeti és a tudományos megközelítés összekapcsolására is. Azt vizsgálták, hogy mire, és hogyan épülhet fel a művészeti nevelés? Közösségi tevékenység-e az esztétikai nevelés, vagy csak egyéni módon lehetséges?

Székácsné és Kokas Klára együttműködése egy jelentős kísérleti programot indított el, amely három művészeti ágazatot társított össze a mozgással. A zene,

az irodalom és a képzőművészet nyelvi eszközeit fűzte össze úgy, hogy az kommunikációs alapot teremtett a személyi kapcsolatok felvételére. Az óvodás gyermek számára ilyen módon dolgoztak ki és tartottak rendszeres komplex művészeti foglalkozásokat, melyek során a népdalokra alapozott, ritmikus játékokkal, mimikával gazdagított éneklést a szabad improvizációs dramatizálás, majd a kapcsolódó, élményfeldolgozó ábrázolás követte.

Ezt a pedagógiai munkát több módon is dokumentálták. Az egyik legszebb feldolgozás *Vas Judit Kifejezési formák összefüggései* c. fekete-fehér filmje *Kokas Klára* forgatókönyve alapján (*Vas, 1970*). Már ez a dokumentációs anyag is arra utal, hogy az éneklés, muzsikálás nemcsak a gyerekek zenei képességét fejleszti, hanem a szerepet kapó mozgásfantázia hat a képalkotó önkifejezési formáira, valamint a gondolkodásra, a szövegelemzésre, -értésre is. Székácsné és Kokas pedagógiai megfigyelései azt mutatják, hogy a mozgásalapú zenei nevelés nemcsak a teljes asszociációs készlet gazdagodásához járul hozzá, de hat a társas viselkedésre, és az együttműködés képességének fejlődésére (*Székácsné, 1980*).

A Székácsnéval elkezdett komplex művészeti nevelési vonal 1973-ban teljessé vált ki, az MTA által kezdeményezett nevelési, tantervi reformban. Kokas Klára az 1974/75-ös tanévben, mint ének-zenetanár kapcsolódott be a „*Komplex esztétikai kísérlet*”-be, melynek egyik fő törekvése a zene, a mozgás, a dramatizálás és az ábrázolás összehangolása volt, valamint ezek kapcsolódása a *Varga Tamás*-féle új matematikatanítással és az újfajta nyelvi-irodalmi neveléssel. Ez a *Winkler Márta* nevével fémjelzett, ún. Váli utcai „iskolapélda” megtermékenyítően hatott a legújabb kori magyar reform- és alternatív pedagógia megjelenésére. A Komplex esztétikai kísérlethez kapcsolódó kutatásban többek között arra keresték a választ, hogy hogyan polarizálódik a kisgyerekekben még annyira összetartozó, egységes „művészeti nyelvrendszer” később, az iskolában; és hogyan lehet feloldani a specializálódás és szintézisteremtés ellentmondását a 10-12 éveseknél? A kreativitástesztetek globálisan ugyan nem mutattak szignifikáns különbséget a kísérleti és kontroll osztály között, mindazonáltal a program az egész kísérleti osztályt egy szintre emelte néhány kreativitás faktor (fluencia, originalitás) tekintetében (*Csépe és Lőrincz, 1975*).

Kokas Klára az 1980-as évek elejétől e közös kísérletből önállósította magát és egyénileg vezetett gyermekcsoportokat az iskolarendszeren kívül, különféle művelődési házakban kapva erre lehetőséget.

Különleges esetfeldolgozások

Kokas Klára kb. 1989-ig önállóan folytatta a *Komplex esztétikai nevelési kísérletben* is használt zenepedagógiai innovációit. Ebben a pályaszakaszában már egy eredeti módon kiérlelt, saját invenciókkal tovább vitt, koherens zenepedagógiát alkalmazott.

Heti rendszerességgel több gyermekcsoportnak tartott komplex zene-mozgás-ábrázolás foglalkozásokat a *Budapesti Művelődési Központban (BMK)*. Óráit sok hazai és nemzetközi érdeklődő pedagógus, zenész, újságíró is látogatta. Zenepedagógiai módszere gyakorlati bemutatásán túl szükségesnek látta könyvek, filmek, szakcikkék publikálását, amelyekkel inkább a művészet és a tudomány határán mozgott.

Az én módszerem megmutatja, hogy egészen kicsi gyerekek is képesek arra, ami a memóriára alapozott oktatásban csak sokkal később kerül sorra. Például lassú tételt semmilyen hangszeren sem könnyű tizenkét éven aluli gyerekeknek tanítani. A hangszer ugyanis áttételes dolog, eszköz, épp olyan, mint amikor a gyerek már kanállal eszik, és nem kézzel. Amikor azonban egész mozgó lényével vesz részt a zenében, olyasmire képes az óvodás, amit hangszeren csak sokkal később lehet tanítani. Érzi, mi tartozik zeneileg össze, és ezt a teste sokkal könnyebben közvetíti, mint egy eszköz. A képzés centruma a mozgás, a zene is ennek szolgálatában áll. A zene átélését segítjük szabad mozdulatainkkal. Foglalkozásaimon tehát mást és másként tanulnak a gyerekek, mint a hagyományos zeneoktatásban. Vannak olyan dolgok, amelyekre a hagyományos módszer nem alkalmazható. Ilyen például az önkifejezés, amelyhez mindig hozzátartozik a kommunikáció, a többiekkel kialakított kapcsolat. (Kokas, 1999:20)

Ezekben az években sajátos dokumentációs és elemző módszerévé vált a résztvevő megfigyelés, az „óramondás” és jegyzetelés, a videómegfigyelés és -elemzés, ill. a szerkesztett interpretáció. A gyakorlat sikjén maradván, Kokas Klára a valóság megismerésre vonatkozó kérdésfeltevést tartotta fontosnak és nem törekedett hipotézisek felállítására, elméleti kérdések kifejtésére. „Permanens terepkutatása” során nem célozta meg az elméletalkotást – mondhatni végig az adatgyűjtés és -rendszerezés felfedező, élményszerű, örömteli szakaszában maradt. „Tanítás-lubickolásaimban olyan otthonosan élek, hogy nem zavarnak a nézők, élvezettel osztom meg élményeimet másokkal. Nem bizonyítok, hanem felfedezek.” (Kokas, é.n.:1)

Ennek a gazdag gyakorlati terepmunkának utóélete ma is tart. Kokas Klára már életében elkezdte a hatalmas mennyiségű összegyűlt dokumentumokat, adatokat rendezni és kommentárral, annotációval, értelmezéssel ellátni azokat. Az utóbbi évtizedben több gyűjteményes, rendszerezett összeállítás született munkásságáról. Mára CD-ROMon, könyvben, DVD filmgyűjteményben több száz példa érhető el a Kokas-módszer sikeres működésére és alkalmazhatóságára (*Kokas és mtsai., 2007*); *Kokas [Tóth szerk.], 2012*; *Kokas és mtsai., 2013*).

Otthonossága az esettanulmányok területén nyilvánvaló, ha publikációit tanulmányozzuk. Posztumusz művei (a *Megfésültem a felhőket* c. könyv, ill. a *Zenében talált világ* c. DVD sorozat) tulajdonképpen esetgyűjtemények, amelyek azokra a gyermektörténetekre, dramatikus jelenetekre alapozódtak, amelyeket kiemelkedően relevánsnak ítélte a gyermekek aktív zenebefogadásának, alkotókészségének, kreatív és egyben közösségi aktivitásának megértésére.

Életében azt figyelte, kutatta, hogyan működik a zene, mint alkotó erő az emberi lélekben, és mi jön ebből „lét”-re a színhelyen. Ezért vette komolyan a gyermekek, tanítványok spontán cselekvéseit, megtalált történéseit, amelyek a táncokban, mondatokban és képekben jutottak kifejezésre vagy szövődtek tovább.

Ezeket a kifejeződéset annyira tisztelte, hogy önálló (mű)alkotásnak tekintette, amihez nem szabad hozzátenni semmit, és elvenni sem lehet belőle, hiszen az elmesélt cselekvések valóságként voltak jelen. Mesék, de még sem azok. Drámai jelenetek, amelyekről a szereplők szimultán tudják, hogy játék, mégis élnek benne. (*Deszpot, 2013b:248*)

Jól követhető példatár erre a *Tóth Teréz* (tanár, szakújságíró, kutató) által 2012-ben szerkesztett könyv, amelynek alcíme (*Gyermekeim zenébe bújótörténetei*) jól körvonalazza a kötet tartalmát. A zenére történő átváltozás narratíváiból több mint harminc, irodalmi értékű példát olvashatunk ebben a publikációban, melyekről a szerkesztő a következőképpen reflektál:

Stílusának egyik jellegzetessége a hosszan, gonddal formált nyelvezete, gazdag szókinccse, amely inkább szépírói jellegzetesség mintsem a tudósé. Kokas Klára nem csak a nyelvi klisék használatától tartózkodott, de a zenepedagógia és zenepszichológia nemzetközi híró alakja ódzkodott a tudományos szaknyelv terminusaitól is, amikor gyerekei zenébe bújásáról írt. Azaz szinte mindig, filmben és könyvben egyaránt esszéket írt. (...)

Kokas Klára rendkívüli művészi gonddal vetette papírra gondolatait, rögzítette gyerekei átváltozások történeteit, igyekezett azokat értelmezni. Az esszéíró leleményességével talált rá olyan fordulatokra, formákra, szerkezeti és képi kifejezőeszközökre, amelyekkel vissza tudta adni nyelvileg is a megfigyelő-kutató tanító vívódásait, gyötrelmeit és áhítatát, a zene és a gyerekek alkotásainak képileg és fogalmilag is kibontott összekapcsolódását, az élmény egyediségét. Az egyedi élményt nagyon sokszor a gyerekek által kitalált szófordulatok, összetételek adják vissza leghitelesebben a könyv szövegében. Az írások stílusában ugyanazt az alapelvet követi, amit a tanításaiban: a gyerekek megoldásai szerves részét képezik az írásainak és a tanításának is. (Tóth, 2012: 148-149)

Úgy véljük, hogy Kokas Klára különleges esetfeldolgozási módszerei iskolateremtők lehetnek. Jövőbeli kutatásaink kiterjedhetnek majd a hagyatékban fellelhető esetek filozófiai, esztétikai, művészetpszichológiai, teológiai, kommunikációelméleti, szemiotikai megközelítésére is az evidensnek tekinthető pedagógiai, pszichológiai megközelítésen túl.

Folytatás

Kokas Klára munkásságának tudományos, innovatív követése

Kokas Klára életművének tudományos feldolgozása még a kezdeti szakaszában van. A váratlanul elhunyt zenepedagógus audiovizuális dokumentumai és kéziratjai, többnyelvű könyvtára 2010., ill. 2013. nyarán kerültek át a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Kodály Zoltán Zenepedagógiai Intézetének Könyvtárába és Archívumába. A több ezer rekordot jelentő, többféle típusú, gazdag gyűjtemény könyvtári feldolgozása évekig eltarthat. A cél mindezen adatok, információk kutathatóvá tétele a különféle diszciplínákban, művészeti területeken dolgozó szakemberek számára és a nyilvános hozzáférés körülményeinek biztosítása.

A tárgyiasult hagyaték feldolgozása mellett és ezzel összefüggésben zajlik a szellemi hagyaték autentikus megőrzése és továbbvitele. Az utóbbi három évben a Kokas-pedagógia tartalmi definícióival és adaptációjával a különféle szakmai színterekre elsősorban a Kokas Klára Szakmai Kollégium foglalkozik, mint a Kokas Klára Alapítvány része, amely pedagógus továbbképzéseket, szakmai napokat is szervez.

Jelentős előrelépés az, hogy a Lisztakadémia úttörő szerepet vállalt a Kokas-pedagógia bevezetésére az egyetemi szintű zenepedagógus képzésbe.

Kezdeti szakaszban van a Kokas-módszer adaptációja a köznevelés énekzenetanításába, mint a „Kreatív zenebefogadás mozgással” – aktív zenetanítás egyik modellje, amely sikeresen szerepelt az MTA által kiírt pályázaton (Szakmódszertan tudományos megalapozását és megújítását segítő interdiszciplináris kutatások támogatása). Mindezek tulajdonképpen különféle kutatásokra épülő aktuálisan zajló pedagógiai innovációk, ill. oktatáskutatás.

Kitekintés

Utak a Kokas-pedagógia hatásvizsgálatának megközelítéséhez

Bevezető a Vivante-kutató programhoz

Az önkéntesen szerveződött kutatás a nevét Kokas Klára utolsó gyermekcsoportjáról kapta, amelyet ő, illetve *Garamszegi Valéria* (óvodapedagógus, tanító, Kokas tanítvány) vezetett 2010-ben a budapesti TETŐ Galériában. A *Vivante zene-mozgás gyermekcsoport* 15 foglalkozásán készített hang- és filmfelvételeiből, ill. a megfigyelők leírt, szöveges és audió jegyeiből, továbbá más dokumentumokból kívánunk olyan jól követhető és szerkesztett multimédiás forrásanyagot elkészíteni, amely több tanulmányozási és felhasználási fókuszot tesz lehetővé a követő pedagógusok, pszichológusok, ill. más területen kutatók, tanulni vágyók számára.

A *Kokas Klára Alapítvány Kokas hagyaték részét* képező rendszerezendő adatbázis nagyságrendjéből ízelítőnek itt csak annyit közlünk, hogy a fellelt filmes nyersanyagok, mint egy 30 CD lemezről (70 GB), 80 tételként kerültek rögzítésre, összesen kb. 27 óra időtartammal, amelyet kb. egy 50 oldalas szöveggönyv, és egyenlőre részleges zene és dal lista egészít ki.

A Vivante-kutatás egyik fő metodológiai célja annak körvonalazása, hogy konkrétan hogyan alkalmazható, alkalmazandó és mire használható fel az a komplex pedagógiai dokumentációs forma, amelyet Kokas Klára indított el és használt munkássága során. *Milyen elemekből álljon egy komprehenzív dokumentációs-csomag? Mik a komplex pedagógiai-pszichológiai dokumentáció elkészítésének optimális-ideális személyi és tárgyi feltételei?* További széleskörű kutatómunkát igényel annak felmérése, hogy a Kokas-pedagógiát jól alkalmazó csoportok dokumentációs követése milyen lehetőségeket ad a különféle személyiségfaktorok és kompetenciaszerzések és működések vizsgálatához.

A Kokas Klára által kidolgozott komplex pedagógiai dokumentációnak összetettsége hosszabb, átfogóbb bemutatást igényelne. A legfontosabb talán az, hogy az általa „kísérleti munkának” nevezett tevékenységét a gyermekekkel

többféle módon és adathordozón rögzítették az ő saját elgondolása szerint. E több faktoros adathalmaz feldolgozása még csak most kezdődhet el igazán – a 21. századi digitális technikai eszközöknek és szoftvereknek köszönhetően.

Több évtizeden át tudatosan hozta létre, próbálgatta a leghatékonyabb folyamatdokumentálást. Új műfajt, stílust alakított ki a felvételeknél, ill. az interpretálásnál. Az „óramondás”, a foglalkozás audio-közvetítése, a papíralapú jegyzetelés és a szituatív filmfelvétel, a monológok vagy éppen az interjúszerű párbeszéd rögzítése stb. – ezek tartoznak a dokumentáció eszköztárába.

Óráimat évek hosszú során át magnóra mondtuk, közvetítettük, szalagokról leírtuk. Az órák menetét és meglepetéseit, a pillanatfelvételeit őrizzuk. Igen nehéz műfaj ez, melyet a közvetítő személye varázsol élővé. Pontosnak, figyelmesnek, látónak kell lennie, kiválasztania a történések lényegét és friss leíró szavaival is győzni. Aki már próbálta, tudja, milyen nehéz egy szabadon improvizált mozdulatsort a kétperces zene idejével egyidejűleg elmondani. Még egyetlen gyerek szóló-bemutatóját is, hát még párosat, vagy éppen csoportosat. Márpedig látnunk és meglátnunk kell, hogy mi az, amit a gyerekünk felfedezett a hallott zenéből, éspedig ott fedezi fel, ott, a szemünk előtt. Igazán elemezni persze csak videofelvételről lehet, sok-sok videofelvételről, sorozatokról. Körülöttem is készítettünk néhány százat, de mind kevés, több kell, sokkal több. [...]

Csak videofelvételek elemzése útján tájékozódhatunk arról, hogy mit és hogyan fogad a neki kínált zenéből egy-egy gyerek. [...] Gyerekekből kell kibontanunk a titkos tudást, velük lehet megfejtenünk zene-befogadásunk nagy rejtélyét. Szerencsére szívesen kalauzolják figyelő felnőtteket, megajándékoznak minket bizalmukkal. Lehet, hogy a Kodály-eszme szélesebb szárnyakon repül, mint eddig látták? Lehet, hogy a zenebefogadásának új távlatai derengenek körülötte? Lehet, hogy a gyerekek szabadon lendülő testéből tanulunk zeneüzeneteket? Keressük egymást mi, felnőttek, akik tanulni szeretnénk tőlük. (Kokas, 2004:8)

Az órák magnóra mondása és leírásból való elemzése a legeredményesebb módszer lehet a gyermekek tanításának és tanulásának megismeréséhez. Hatékonyságban sem a szokásos jegyzetelés, sem az emlékezetből való elemzés nem közelítheti meg. (...) Az órák közvetítése értékes stúdium, aki láttatni tanul, látni is megtanul. (Kokas, 1992:71) [Kurzív kiemelés: D.G.]

A kollektív képzelet és közösségi kreativitás vizsgálata a Kokas-módszeren keresztül

Az utóbbi évtizedben egyre gazdagabb a tárháza azon szociokulturális

kutatásoknak, amelyek a tanítás-tanulás és specifikusan a magasabb szintű intellektuális fejlődés (*gondolkodás, logika, probléma-megoldás, absztrakció, metakognitív képességek, kreativitás*) társas, interaktív, és dialogikus lényegét hangsúlyozzák (*Vygotsky, 1978; Littleton és Mercer, 2013; Alexander, 2004; Wegerif, 2013*). Ezen a kutatási területen belül egyre nagyobb teret nyer a csoportos (kollaboratív) tanulás folyamatainak és jelentőségének vizsgálata (*Mercer és Littleton, 2007*). A kollaboratív tanulással foglalkozó szakirodalom igencsak szerteágazó, több tudományágat kapcsol össze (matematikai és informatikai tudományok, fejlődés pszichológia, nevelépszichológia, stb.), és nem korlátozódik emberek fizikai közelségén alapuló együttműködésre (lásd a *distributed artificial intelligence, DAI, vagy a computer supported collaborative learning, CSCL* irodalmat). Mi a kollaboratív tanulás terminust a gyermekek közötti, fizikai közelségben zajló tevékenységekre használjuk, az iskolai kollaboratív tanulás legfrissebb nemzetközi szociokulturális kutatásaira alapozva (*Vass és Littleton, 2010; Mercer és Littleton 2007*).

A kollaboratív tanulási szituációk fontos jellemzője a képességek és a háttértudás relatív szimmetriája, és a tanulási folyamatok és produktumok teljes közössége (*Vass és Littleton, 2010*). Ebből következően a kollaboratív tevékenységek alapeleme az *interszubjektivitás*: az együttgondolkodás képessége. Az együttgondolkodáshoz elengedhetetlen az egyéni tudás, tapasztalat és szemlélet megosztása. A közös cél elérésének érdekében fontos az, hogy ezeket a szemléletbeli különbségeket a partnerek megismerjék és összehangolják. Mindazonáltal, a kollaboratív tanulás kutatásában mindeddig szinte kizárólagosan bizonyos intellektuális, verbális képességek (logikus probléma-megoldás, racionális érvelés, vitakézség) szerepét hangsúlyozták (*Littleton és Mercer, 2013*).

Elenyésző azoknak a szociokulturális vizsgálódásoknak a száma, melyek a társas tanulás (vagy együttgondolkodás) affektív (hangulati-érzelmi-intuitív) vagy testi (szomatikus, észlelésen keresztüli) dimenzióit is feltárják (*Vass és mtsai, 2014*). Ez a hiány leginkább a gyermekek kollektív kreativitásával foglalkozó irodalomban a legnyilvánvalóbb, hiszen felnőtt művészek kollektív improvizációinak érzelmi, intuitív és fizikai dimenzióit számos kutatómunka hangsúlyozza. (Például Seddon (2004), kreatív összehangolódásáról ír, Imberty (2009) érzelmi rezonanciáról, Sawyer (2007) csoportos flow-élményről, Clayton (2007) pedig kollektív együttműködésről, kölcsönös „magával-húzásról” beszél).

A Kokas-pedagógiában előtérbe helyezett szabad mozgásélménynek meghatározó szerepe van a társas képzelet, a kollektív kreativitás

megszületésében, az együttes metamorfózisban. A zene inspirálta, mozgásban megjelenített képzelet nagyon ritkán „magányos” a Kokas foglalkozásokon. Egyértelmű tehát, hogy a Kokas-pedagógia egy „készen kapott” módszerbeli háttért ad ezen interperszonális kreatív folyamatok vizsgálatához. Megfigyelhetjük, hogy a Kokas-módszer hogyan serkenti az egymásra figyelmet, egymásra hangolódást és a kreatív átlényegülést a zene segítségével. Másrészt a mozgás-improvizációk és mozgásélmények elemzésével közel kerülhetünk a kreativitás szomatikus, érzelmi, intuitív (tehát alapvetően nem nyelv- vagy beszéd-alapú) gyökereihez. Azt is megvizsgálhatjuk, hogyan segíti a Kokas-módszer a kreatív készségfejlesztést, hogyan serkenti a képzelőerőt és kreatív intuíciót.

A *Vivante kutatás keretein belül* egy, a szokásos gyakorlattól eltérő, egyedi módszert próbálunk ki, amelyben lehetőség nyílik, hogy a gyermekek (a résztvevők) kollaboratív, szemünk előtt kibontakozó kreativitását vizsgáljuk, vagyis a közös, együttes mű megszületésének folyamatát figyeljük meg videoelemzéssel, szinte a valós helyzetben. A képi információk segítségével kielemezhetjük a kölcsönös *empátia*, *ráhangelődés*, *odafordulás* kialakulását. Megfigyelhetjük azon mozgáselemeket (érintés, összehangolt mozgás, tükrözés és szinkron-mozgás) melyek a kölcsönös egymásra irányultságot jelzik. A videoelemzés arra is lehetőséget ad, hogy soron kövessük az empátiából, rezonanciából, kollektív átélésből fakadó közös kreatív élményt: közös képzelet-játékokat, metamorfózist. Az induktív módon felállított analitikus kategóriák meghatározását, körülírását a videofelvétel szöveggönyvének alapján is pontosítjuk, összevetve az audió anyagokkal is. Elemzőmunkánk, így első fázisában, alapvetően kvalitatív jellegű. Mindazonáltal, a Transana szoftver melyet ebben a fázisban használtunk lehetőséget ad későbbi szisztematikus kvantitatív elemzésre is.

Ez a kutatómunka jelentős előrelépést hozhat a kreativitáskutatás és oktatáskutatás területén, a következő jelentős kérdéseket boncolgatva: Hogyan tudnak gyerekek együtt mást, többet (valami különlegeset) létrehozni, amire önállóan, egyéneként nem lennének képesek? Hogyan lehet a kreatív képességfejlesztést gyermekek csoportmunkájára építeni? Hogyan keletkeznek kreatív ötletek megoldások gyermekek közös mozgásélményeiből? Mit jelent egymásra figyelni? Hogyan tudunk egymásra hatni, egymást meghihletni, szavak, beszéd nélkül? Lehet-e együtt gondolkodni mozgáson keresztül? Hogyan segíti a közös képzettársítást a közös mozgás? Lehet-e a tanulásnak és a

megismerésnek egy fontos útja a kollektív lét-élmény és a közös átlényegülés?
Ha igen, akkor ezek hogyan fejleszthetőek?

Végül újra Kokas Klárát idézzük:

Mivel tanításomban nem a tananyagra, hanem a gyerekekre figyelek, felfedeztem, hogy más az arcuk, tekintetük, ha betanított mozdulatokat próbálnak és más, amikor a maguk szabad akarat-hullámain élnek. Önkifejezésüket akadályozza, ha memóriájukra kell támaszkodniuk. Ha a tanulásra koncentrálnak, elzárják szabad ösvényeiket, és csak a megadott korlátok közt járnak. Ha ezeket megszokják, akkor önkifejezésük ösvényeit később sem találják meg, nem is keresik, még kifejlett hangszeres, énekes vagy mozgási képességük birtokában sem.

Úgy látszik, a szabad mozgás más idegpályákon fut, más testi készenlétet kér, és más lelkiállapotot teremt, mint a tanult mozgás.

A tanításomban megteremtettem a társak szabad választásának feltételeit. Igaz, a csoport közös, együtt járnak húszan, huszonöten. A szülőkkal, vendégekkel együtt jól megtelik a terem, olykor sűrű a levegőnk. És a zene mindenkinek szól, helyre mindenkinek szüksége van. De szabad választásukra bízom, hogy magukban ülnek, pihennek, táncolnak, alkotnak-e, vagy társsal, társakkal, és hányan, mikor, mennyit. (Kokas, 1992:20)

Szakirodalom

- ALEXANDER, R. (2004): *Towards Dialogic Teaching. Rethinking Classroom Talk*. Dialogos, Cambridge.
- BARKÓCZI Ilona–PLÉH Csaba (1977): *Kodály nevelési módszerének pszichológiai hatásvizsgálata*. Kodály Zoltán Zenepedagógia Intézet, Kecskemét. 7-23.
- BLOOM, B. S. – ENGLEHART, M. B. – FURST, E. J. – HILL, W. H. – KRATHWOHL, D. R. (1956): *Taxonomy of Educational Objectives, the classification of educational goals. Handbook I: Cognitive Domain*. McKay, New York.
- CLAYTON, M. (2007). "Observing entrainment in music performance: video-based observational analysis of Indian musicians' tanpura playing and beat marking". *Musicae Scientiae* 11/1 (2007), pp. 27-60.
- CSÉPE Valéria–LŐRINCZ Éva (1975): *A komplex tanterv hatása a kreativitásra, az osztálystruktúrára, a kreatív tanuló helyzetére*. ELTE, Budapest.
- DESZPOT Gabriella (2009): Zenei átváltozás. Kokas Klára komplex művészeti programja, mint pedagógia és terápia *In: Parlando. Zenepedagógiai folyóirat*. 51. évfolyam, 2009. 6. szám 5-11.
- DESZPOT Gabriella (2013a): *A filmek jelentősége Kokas Klára életművében* *In: Vékony Katalin (szerk. 2013): Kísérőkönyv Kokas Klára Zenében talált világ című filmválogatásához*. Kokas Klára Agape Zene-Életöröm Alapítvány, Budapest. 9-14.
- DESZPOT Gabriella (2013b): Gondolatok Kokas Klára utolsó könyvéről. *Új Pedagógiai Szemle*, 2012.11-12. szám, 246-258.
- DESZPOT Gabriella (2013c): Üzenet a kapukon túlról. Megjelent a Kokas Klára filmjeiből készült gyűjteményes album. *In: Parlando. Zenepedagógiai folyóirat*. Gyógyító zene. 55. évfolyam 2013. 3. szám, 8
- DESZPOT Gabriella (2013d): *Van-e beváltható recept a tanulási motivációra? A művészet lehetőségei az önmotiválás képességének megszerzésében*. Motiváció–Figyelem–Fegyelem. VII. Nemzetközi Tudományos Konferencia, Szabadka, Szerbia. 2013. október 4–5.; Újvidéki Egyetem Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar. Multimédia prezentáció: 99 animált dia és 2 filmrészlet
- HURWITZ, Irving–WOLFF, Peter H.–BORTNICK, Barrie D.–KOKAS, Klára (1975): Nonmusical Effects of the Kodaly Music Curriculum in Primary Grade Children. *Journal of Learn Disabilities, March 1975*; vol. 8, 3: pp. 167-174.
- IMBERTY, M. (2009): There is no musicality without intentionality. Coming back to the origins of human musicality. *In: A.R. Addessi and S. Young (eds) MERYC2009 Proceedings of the 4th Conference of the European Network of Music Educators and Researchers of Young Children. 22-25 July 2009*

- Bologna Italy*, Bononia University Press, Bologna.
- KOKAS Klára (1972): *Képességfejlesztés zenei neveléssel*. Zeneműkiadó, Budapest.
- KOKAS Klára (1973): *Report of Progress in Black Classrooms és Teaching Music at Beginning Levels through the Kodály Concept* (KMTI, Wellesley, Mass.)
- KOKAS Klára (1976): *Beszámoló a komplex esztétikai nevelési kísérletiünkről*. Kodály Szeminárium, Kecskemét.
- KOKAS Klára (1977): *Előszó*. In: Barkóczi Ilona–Pléh Csaba (1977): *Kodály nevelési módszerének pszichológiai hatásvizsgálata*. Kodály Zoltán Zenepedagógia Intézet, Kecskemét. 7-23.
- KOKAS Klára (1992): *A zene felemeli a kezeimet*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- KOKAS Klára (1999): *Öröm, bűvös égi szikra*. Akkord Zenei Kiadó, Budapest.
- KOKAS Klára (2001) [1978]: *Amerikában tanítottam*. Zeneműkiadó, Budapest.
- KOKAS Klára (2004): Gyerekekkel Kodály nyomában. In: *Parlando. Zenepedagógiai folyóirat*, (46. évf.), 1. sz., 2-8.
- KOKAS Klára (é.n.): *Kurzusok. Kicsiknek, nagyoknak*. In: Kokas Klára - Lájerné Vera - Furka Bea - Kocsis Melinda (2007, szerk.): *Öröm, bűvös égi szikra. Multimédiás DVD-ROM tanításaimról*. dr. Kokas Klára magánkiadása, Budapest. Gyűjtemény, Írásaim fejezet.
- KOKAS Klára–EIBEN Ottó (1964): Szombathelyi zenei óvodás gyermekek testi-szellemi fejlődésének vizsgálatáról. Különlenyomat. *Vasi Szemle* 1964/3. szám
- KOKAS Klára–LÁJER Józsefné–FURKA Bea–KOCISIS Melinda (2007, szerk.): *Öröm, bűvös égi szikra. Multimédiás DVD-ROM tanításaimról*. dr. Kokas Klára magánkiadása, Budapest.
- KOKAS Klára–VEKONY Katalin–RIEGER Attila–MIHOLA Péter–KUSZKÓ Anett–DESZPOT Gabriella (2013, szerk.): *Zenében talált világ. Kokas Klára filmjeiből készült válogatás a szerző magyarázó szövegével*. Kokas Klára Agape Zene-Életöröm Alapítvány, Budapest. www.kokas.hu
- KOKAS, Klára (1969): Psychological Testing in Hungarian Music Education *Journal of Research in Music Education*, Spring 1969; vol. 17, 1: pp. 125-134.
- LITTLETON, K.–MERCER, N. (2013): *Interthinking. Putting Talk to Work*. Routledge, London.
- MERCER, N.–LITTLETON, K. (2007): *Dialogue and the Development of Children's Thinking. A sociocultural approach*. Routledge, Abingdon.
- MÓNUS András–KOKAS Klára (1970): Ének-zenei hatások tanulmányozása 3–8 éves gyermekeknél mozgásvizsgálatok alapján. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 1970/1. 58–68.
- SAWYER, K. (2007). *Group Genius: The creative power of collaboration*. Basic Books, New York.
- SEDDON, F. (2004) 'Empathetic creativity: The product of empathetic

- attunement' in D. Miell and K. Littleton (eds) *Collaborative Creativity: Contemporary Perspectives*. Free Association Books, London.
- SZÉKÁCSNÉ VIDA Mária (1980): *A művészeti nevelés hatásrendszere*. Akadémiai kiadó, Budapest.
- TÓTH Teréz (2012): „Hogyan teremt Mozart lepkeszárnyal fészült felhőket?”, *Szerkesztői utószó Kokas Klára Megfészültem a felhőket című könyvéhez*. In: Kokas Klára: *Megfészültem a felhőket*. Gyerekeim zenébe bújó történetei. Kokas Klára Agape Zene-Életöröm Alapítvány, 2012. 148-153.
- VAS Judit–SZÉKÁCSNÉ Vida Mária–KOKAS Klára (1970): *Kifejezési formák összefüggései*. Tudományos Kisfilm Stúdió, Budapest. 49'
- VASS E., LITTLETON, K., JONES, A. & MIELL, D. (2014). The affectively constituted dimensions of creative interthinking. *International Journal of Educational Research* 66. 63–77.
- VASS, E.–LITTLETON, K. (2010): Peer collaboration and learning in the classroom. In K. Littleton, C. Wood & J. Kleine-Staarman (Eds.). *International Handbook of Psychology in Education*. Emerald, Bingley.
- VYGOTSKY, L. S. (1978) *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*, MA. Harvard University Press, Cambridge.
- WEGERIF, R. (2013): *Dialogic: Education for the Internet Age*. Routledge, Abingdon.